

מערך הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן

The Civil Legal Aid Clinic
in Jewish Law Tribunals

הקליניקה לסיוע אזרחי
על פי המשפט העברי

בס"ד

הקליניקה למשפט עברי

דו"ח סיכום שנה

תשע"ז

צֶדֶק וּבִישׁוּפָט בְּכֹחַ כִּסְאָךָ

זָזָד וְאַמְתָּ לְקִדְמוֹ פְּנִיךָ"

(תהילים פט, טו)

מבוא

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט עברי בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן היא חלק ממערך הקליניקות אשר מעניק סיוע משפטי חינם לזקוקים לכך ומטפח בקרב הסטודנטים למשפטים מודעות ומחויבות חברתית לקראת עתידם המקצועי כעורכי דין.

החזון המרכזי של הקליניקה הוא הנכחת המשפט העברי ויישומו בחיי היומיום. הקליניקה שואפת להנכיח באופן משמעותי את ההלכה והמשפט העברי בעולם המשפט בן ימינו, הן כמערכת משפטית עצמאית מפותחת ועדכנית הנותנת שירות נגיש וראוי לכל החפצים בה, והן כמשפט חי ונושם אשר משפיע על עיצוב החוק והפסיקה הישראליים ותורם לעולם המחקר המשפטי הכללי. החזון של יישום המשפט העברי משתלב בחזון הכללי של הקליניקות המשפטיות שבפקולטה למשפטים, תרומה לחברה, סיוע לנזקקים וצדק חברתי כערכים עליהם יושמת החינוך המשפטי של הסטודנטים בפקולטה. הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי מחברת בין שני חזונות אלה – יישום של המשפט העברי וההלכה מחד וסיוע לנזקקים מאידך, והכל תוך שאיפה לחנך את הסטודנטים שלא מדובר בחזון אוטופי, אלא בכזה הניתן למימוש ולו באופן חלקי כאן ועכשיו.

פעילות ועשייה:

לשם הגשמת החזון פועלת הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן לקידום ולפיתוח יישום המשפט העברי במדינת ישראל במספר זירות משמעותיות בהן נחקר ומיושם המשפט בימינו:

1. בתי דין לממונות הפוסקים על פי ההלכה - הקליניקה מייצגת צדדים מיעוטי יכולת המעוניינים להתדיין בפני בתי דין אלה ופועלת להגברת נגישותם לציבור הרחב.

2. מחוקקים – הקליניקה תורמת להגברת השפעת המשפט העברי על החקיקה באמצעות כתיבת חוות דעת מתחום המשפט העברי להצעות חוק.

3. עולם המחקר המשפטי האקדמי – הקליניקה מעורבת בפיתוח כלים למחקר יישומי של המשפט העברי ותורמת לכתיבה בתחום.

בעבודת הקליניקה שותפים סטודנטים לשנה ג' בלימודי משפטים באוניברסיטת בר אילן, אשר מלווים את הפונים בתיקים, כותבים חוות דעת, ושותפים בפרויקטים המחקריים השונים. בכך נחשפים גם הסטודנטים לתרומה שיש למשפט העברי לתרום לחברה הישראלית העכשווית. סטודנטים אלה בהמשך דרכם ישתלבו בעולם המשפט הן בתחום הציבורי והן בתחום הפרטי. אין ספק שהמודעות שלהם למשפט העברי והיותו משפט ישים מחלחלת ומשפיעה גם על מעגלים רחבים יותר.

בדפים הבאים יפורטו תחומי הפעילות המרכזיים בהם הייתה עסוקה הקליניקה בשנה"ל תשע"ז.

סיוע לפונים בהופעה בפני דין לממונות

מימוש מטרתה של הקליניקה לתרום להרחבת יישום המשפט העברי בחיי המשפט המודרניים, עובר ראשית לכל דרך מתן יעוץ וסיוע למיעוטי יכולת להציג את טענותיהם בפני בתי דין לענייני ממונות. זאת בהתאם להוראות חוק הבוררות בישראל המתיר לצדדים המעוניינים בכך לנהל את הסכסוך הכספי שהתגלע ביניהם בבתי דין הפוסקים על פי ההלכה במקום לפנות לבתי משפט אזרחיים.

עד כה טפלה הקליניקה בעשרות רבות של תיקי פונים אליה. חלק מהפניות מתגבשות לכדי תביעות משפטיות בבתי הדין לממונות, כאשר הקליניקה מלווה את הפונים החל מחוות דעת ראשונית, דרך גיבוש כתב תביעה, ולעיתים אף בסיוע וייצוג בפני בית הדין וכתובת סיכומים.

דוגמאות לתיקים מרכזיים השנה:

מיסוי בגין רכישת אשקובית ביישוב

הנתבע רכש דירה ביישוב בו הוא מתגורר, מאת החטיבה להתיישבות, ונדרש על ידי מזכירות הישוב לשלם לה השלמה לסכום הקנייה, עד לגובה רכישת דירת דומה מאת היישוב (הוצעו למכירה במכרז והגרלה שלוש דירות, מהן אחת בבעלות היישוב, ושתיים בבעלות החטיבה להתיישבות). הנתבע סירב, והדיון בעניין זה הגיע לפתחו של בית הדין. התובעת טענה כי דרישת התשלום הייתה ידועה מראש לנתבע כחלק מתנאי הרכישה, ואילו הנתבע, באמצעות הקליניקה, טען כי הדבר נודע לו רק לאחר שזכה בהגרלה, וכשפנה לחטיבה להתיישבות בעניין זה נאמר לו כי הוא אינו מחוייב בתשלום זה. נטען כמו כן כי הטלת חיוב זה מהווה מיסוי שלא כדין, שאינו מעוגן בתקנון האגודה, והובאו אסמכתאות משפטיות להוכחת טענה זו. התובעת מצדה טענה כי קבלה הסמכה מהחטיבה להתיישבות לגבות דמי הסכמה להשוואת עלויות רכישת הדירות. הובאה בפני בית הדין חוות דעתו של היועצ"מ לחטיבה להתיישבות, אשר הבהיר כי היישוב רשאי לגבות תשלום רק אם השקיע בטיפול בדירה ובתשתיותיה, או אם יש בתקנון היישוב הוראה מפורשת המתירה גבייה זו. בית הדין דן גם בשאלה האם ידיעתו של הנתבע לאחר ההגרלה על עמדת היישוב כי הוא חייב לשלם השלמה עבור הרכישה, מחייבת אותו. על פי פסיקת השו"ע (חוי"מ, קכו, יג): 'אם לאחר שנתרצה הלוה או הנפקד ליתן למקבל, אומר: עיינתי בחשבוני ולא היה לו אצלי כלום וטעיתי במה שהודיתי לו...פטור, אפילו היה בעדים כשנתרצה ליתן לו'. מכאן הוסק שהסכמתו של הנתבע לשלם, אם היתה, נבעה מטעות, ואין היא מחייבת אותו. לאור זאת נדחתה התביעה ונקבע כי הנתבע אינו מחוייב בתשלום כלשהו ליישוב.

מניעת פינויים של שוכרים בעלילות שווא

הנתבעים, זוג צעיר, סטודנטים עם שני ילדים קטנים, שכרו מהנתבעת דירה לתקופה של שנה. התובעת דרשה את פינויים בטענה שהם גרמו לה נזקים שונים, ואינם מאפשרים לה להראות את הבית לשוכרים חליפיים. כן דרשה החזר בגין תיקון

ליקויים שונים בנכס שנגרמו לטענתה בעטיים של הנתבעים. הנתבעים קבלו פנייה מבית הדין להתייצב בפניו תוך ימים ספורים, בשל טענת התובעת כי נדרש פינויים הדחוף. בצר להם פנו הנתבעים לקליניקה אשר ראשית הבהירה במכתב לבית הדין כי התובעת מתנכלת לנתבעים ואין סיבה להבהילם לבית הדין ולפנותם באופן מידי מהדירה. מועד הדיון נדחה במספר שבועות, אשר אפשרו לנתבעים לאתר דירה חלופית למגורים (בשל רצונם שלהם להתפנות על רקע התנהלותה הבעייתית של התובעת ונציגיה). במהלך הדיון התברר כי אין ממש בטענות התובעת. בית הדין דחה מכל וכל את דרישתה לפנות את הנתבעים באופן מידי, וכן נמנע מלחייב את הנתבעים על תשלום בגין נזקים שונים בדירה שלא הוכחו על ידי התובעת. בית הדין אף הבהיר לתובעת כי לא ניתן לצפות מהנתבעים להיות זמינים ולהראות את הדירה לשוכרים חליפיים כל העת וללא הגבלה, וקבע שעות מוגדרות להגעה לדירה.

חוות דעת למחוקקים

הקליניקה כותבת חוות דעת בתחומים אזרחיים-ממוניים ומגישה אותם לחברי כנסת, לוועדות הכנסת ולגופים נוספים העוסקים בקידום חקיקה לצורך הגברת שילוב יסודות המשפט העברי בחוק הישראלי. הסטודנטים עוסקים בעיקר בהצעות חוק שעניינן מתן זכויות סוציאליות לזקוקים להן.

תקציר לדוגמה של חוות דעת שנכתבה בשנה האחרונה:

חוות דעת בעניין הצעת חוק הגנת הצרכן (תיקון – מידע בדבר מלאי טובין שבפרסומת)

בנייר עמדה זה דן הסטודנט דביר הולנדר לאור המשפט העברי, בהצעת החוק המציעה לתקן את חוק הגנת הצרכן. לפי ההצעה עוסק המפרסם טובין והפרסום כולל פרטים בדבר מחיר או שיעור הנחה מהמחיר הקבוע, יגלה לצרכן, במשך 30 יום ממועד הפרסום, את המספר המזערי של הטובין המוצעים על-ידו במחיר שפרסם. הגילוי יהיה באמצעות העמדת אמצעי תקשורת כגון טלפון, אינטרנט וכן פנייה בעל פה במקום העסק. הרציונל העומד מאחורי הצעת החוק הוא שעסקים רבים, ובעיקר רשתות שווק גדולות, מפרסמים מוצרים במחירי מבצע, וזאת מבלי להתחייב לזמינות מלאי המוצרים שבמבצע. לעיתים רבות כאשר הצרכן מגיע לבית העסק הוא מגלה כי מלאי המבצע נגמר. במקרים רבים מטרת הפרסומות והמבצעים הללו הם כדי למשוך קונים לבית העסק בכדי שירכשו מוצרים בלא קשר למבצע, שלא בתום לב

בתחום הגנת הצרכן ומדיניות כלכלית, לא קבעה התורה מסמרות, אולם נתנה רשות לקהל שבכל מקום ומקום לתקן תקנות לטובת הציבור. התורה מתערבת במשא ומתן המסחרי ומונעת משני הצדדים לחרוג מגבולות המחיר המקובל. זהו עניינו של איסור אונאה, המקיים את המסחר בתוך גבולות המחיר הסביר. נדמה שאיסור זה סלל את הדרך לתקנות חז"ל הבאות להסדיר מסחר הוגן.

את תקנות חכמים ניתן למצוא בענפי כלכלה שונים כגון שמירה על תחרות הוגנת, מניעת מונופולים, פיקוח על מחירים ועוד. בספרו "משטר ומדינה בישראל על פי התורה", מבאר הרב נפתלי בר אילן שורה של דוגמאות כיצד ומתי ניתנה לפרנסים הרשות להתערב בשוק מטעמים של תקנת הציבור, תיקון העולם, חיזוק הדת, ושמירה על עקרונות כלליים כגון איכות הסביבה וכו' (נפתלי בר אילן משטר ומדינה בישראל על פי התורה, חלק ג).

חוות הדעת ממשיכה ודנה בסוגיות של גנבת דעת וחובת המפרסם לעמוד בדיבורו, ומגיעה למסקנה כי מנקודת מבטה של ההלכה ספק אם ישנה הצדקה להטלת נטל זה על היצרנים.

קובץ תקצירי פסקי דין לענייני ממונות

הקליניקה מפרסמת מידי כחצי שנה עלון ייחודי ובו תקצירי פסקי דין שנתנו בשנים האחרונות בנושאים ממוניים שונים. בשלוש השנים האחרונות פורסמו שישה קבצים: הראשון שבהם עסק בסיום יחסי עבודה, הקובץ השני עסק במקח טעות, השלישי בבתיים משותפים, הרביעי בנזקי ממון, החמישי בשותפויות, ולאחרונה פורסם הקובץ השישי העוסק בזכויות יוצרים.

הגליונות הופצו למאות מנויים, בהם רבנים, דיינים, משפטנים, עורכי דין, חוקרי המשפט העברי, ספריות אקדמיות ותורניות ועוד.

המוטיבציה לרכז ולפרסם תקצירים של פסקי הדין הניתנים בבתי דין לממונות הפוסקים על פי ההלכה, נובעת מריבויים של בתי הדין ומהמדיניות ההלכתית השונה הנוהגת בהם. הקליניקה סבורה כי ריכוז פסקי הדין העוסקים בנושא אחד, תאפשר להשוות ביניהם, ותוביל למגמה של הפרייה הדדית, ולהגברת האחידות בפסיקה. אחד הגורמים לרתיעה של מתדיינים פוטנציאליים מלפנות לבי"ד הפועלים על פי ההלכה, הוא העובדה שאין מדיניות פסיקה ברורה, אין די תקדימים נגישים, ומתדיינים חשים שבפנותם לבתי דין אלה הם הולכים אל הבלתי נודע. להנגשת פסקי הדין ופרסומם לפי בחוברות נושא, תהיה תרומה של ממש ליישומם בפועל של המשפט העברי.

אכן, התגובות להוצאת הקובץ היו אוהדות ביותר. כך לדוגמה, סגן שר הדתות לשעבר וסגן שר הבטחון בהווה, הרב אלי בן דהן כתב על הקובץ: 'קבלתי בשמחה את הקובץ...ברצוני לשבח אתכם על פועלכם. הרמת קרן המשפט העברי הוא נושא ראשון במעלה המהווה יסוד בחזרה אל מקורותינו...יהיה רצון ותראו ברכה בפרי עמלכם'. הרב אברהם דב לוי, אב בית דין ירושלים לדיני ממונות ולבירורי יוחסין כתב על הגליון: 'אני מודה לכם על ההשקעה הניכרת שהשקעתם במיון החומר, לימודו, עריכתו ועיצובו היפה והקריא לעין. יישר כוחכם, וברכתי שתזכו לערוך ולהוציא קבצים נוספים שבאמתחתכם לתועלת כולם'.

מאמרי דעה אודות הקובץ פורסמו בעיתונות הכתובה והמשודרת.

דרך נוספת להנגשתם של פסקי הדין של בתי הדין לממונות הוא פרויקט המיפתוח עליו עובדים סטודנטים בקליניקה. הקליניקה למשפט עברי יזמה ופיתחה במהלך שלוש השנים האחרונות הקמת מערכת בשם "ממונט": מערכת ממוחשבת המבצעת סריקת אינדקס המכיל רשימה של פסקי דין בתחום ממונות, אשר נתנו לאורך השנים ע"י בתי הדין הרבניים. מערכת זו עשויה לתרום רבות לחקר המשפט העברי העדכני, לסייע לדיינים ולבעלי דין להציג את טענותיהם על סמך תקדימים מהשנים האחרונות, ולתרום ליתר שקיפות בפסיקת בתי הדין.

משנה לשנה נוספים עוד ועוד מאגרים לפרויקט זה והוא מכיל כיום תקצירים של למעלה מאלף פסקי דין, בחיתוכים שונים המקלים על חיפוש פסקי דין על פי: נושאי הפסיקה, זהות הדיינים, מילות מפתח מתחום המשפט העברי והמשפט הישראלי ועוד. בין המאגרים שהוזנו בפרויקט: פסקי הדין של - בתי הדין הרבניים; רשת בתי הדין ארץ חמדה גזית; בית דין נתיבות חיים; בית הדין ירושלים לדיני ממונות ולבירורי יוחסין; בית הדין של הרב דב ליאור; פסקי דין של הרב יהודה בן יעקב ועוד. השנה נוספו למאגר פסקי הדין של רב אשר וייס. פסקי הדין הוזנו בטבלת אקסל על פי הפרמטרים הבאים: כותרת פסק הדין, כפי שניתנה ע"י בית הדין; מקור פיזי או אינטרנטי מדויק; שמות הדיינים אשר פסקו בכל פסק דין; מספר תיק; מהות הסכסוך; עקרונות הפסיקה; מילות מפתח שאוזכרו; והפניות לחקיקה ופסיקה ישראלית.

המערכת כבר משמשת את הקליניקה בעבודתה המשפטית והמחקרית, ואנו תקווה כי נוכל לפתח ולמקצע אותה בעתיד כך שתוכל לשמש חוקרים ומשפטנים נוספים.

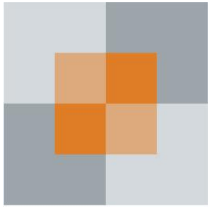
כנסים במשפט עברי יישומי

מאז הקמתה, מארגנת הקליניקה מידי שנה כנסים המארחים פאנלים של מומחים העוסקים בשאלות רוחב הנוגעות למשפט העברי, וכן משפטים מבוימים הדנים בנושאים משפטיים עכשוויים, בהם הסטודנטים טוענים בפני דיינים בכירים. באמצעות המשפטים המבוימים, מתרגלים הסטודנטים את מיומנותם המשפטית וחווים כיצד היא באה לידי ביטוי גם בתחום המשפט העברי. בד בבד נחשף בפני הציבור הרחב היותו של המשפט העברי משפט ישים, אשר בכוחו להתמודד גם עם שאלות הנוגעות לחיי חברה ומסחר מודרניים. השאלות שנידונו בכנסים השונים עסקו כולן בשאלות משפטיות-חברתיות בתחומים מודרניים, וניסו להתמודד איתן מנקודת מבטו של המשפט העברי. בין הנושאים שנידונו בכנסים של הקליניקה מראשית הקמתה:

- ✚ חיזוק מעמדם של בתי הדין לממונות
- ✚ המשפט העברי בקהילה
- ✚ אחריות קרנות פנסיה לכספם של משקיעים
- ✚ זכויות יוצרים בתכניות לימודים
- ✚ ועדות קבלה ביישובים
- ✚ דיני תכנון ובניה
- ✚ דיני עבודה
- ✚ מקח טעות
- ✚ הצעת חוק יסודות המשפט העברי

ביום שני, כו' באייר תשע"ז, 22.5.16, ערכה הקליניקה יחד עם הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלויות כנס בנושא זכויות הורים המתמודדים עם מחלות נפש ומקומם בקהילה. הכנס כלל משפט מבויים בהשתתפות סטודנטים של שתי הקליניקות, וצוות שופטים שכלל את הרב רפי פויירשטיין, הרב עזריאל אריאל, כב' השופטת תמר סנונית פורר ועו"ס הילה שטרן. בנוסף הוקרן הסרט "אמא לא משוגעת" ונערכה שיחה עם גיבורת הסרט - אמירה רענן.

מערך הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן

The Civil Legal Aid Clinic
in Jewish Law Tribunals

הקליניקה לסיוע אזרחי
על פי המשפט העברי

מדברי הסטודנטים עם סיום השנה

נהניתי מאד מהעבודה על התיקים והמשימות בקליניקה. אמליץ עליה לסטודנטים בשנים הבאות.

מנהלת הקליניקה מאד קשובה לסטודנטים שבקליניקה, רגישה לבעיות אישיות אחד, אק דחקה אותנו לעבודה מצויינת מאידך.

נתרמתי מאד מהעבודה בקליניקה. התיק היה מרתק. התקשרת עם הלקוח הייתה טובה. הליווי של המנהלת היה טוב, הרגשתי שקבלנו כיוונים ולא נלרקנו לאיט, ומצד שני הרגשתי שעשינו עבודה ולמדתי מזה המון.

מצאתי את העבודה בקליניקה מצניינת ומרתקת, מצין שלב הכנה בדרכ להיותנו צו"ד בעתיד. הכתיבה והניסוח היו מאתגרים.

מנהלת הקליניקה היתה אולן קשבת ותמיד היתה נכונה לעזור. אותגרו וציפו מאיתנו להיות מקצועיים ומדוייקים.

למדתי רבות בעבודה על התיקים, הן במישור הכללי של עבודה משפטית פרקטית, ניסוח טענות, קשר עם לקוחות, איסוף מידע, והן במישור המסוים של חסיפה לפסיקות הלכתיות מעשיות בתחומים שונים.

הקשר עם מנהלת הקליניקה היה טוב מאד – אכפתיות, מצנה לשאלות, הקשבה וסיוע. כאשר היה צורך בכך והתחשבות.

מדברי הפונים לקליניקה השנה

ביתקופה מאד קשה עבורנו, התקשרנו לקליניקה, וקיבלתם אותנו במאור פנים, טיפלתם בנו במסירות, אדיבות ומקצועיות לכל אורך הדרך.

רצינו לומר תודה רבה על כל העזרה, לא יכולנו לבקש מישהי מקצועית ובעלת לב גדול יותר ממך!

לפני כשנה קיבלנו הפתעה, תביעה. לא ידענו לאן לפנות ומה עלינו לעשות. בתוך הלחץ גילינו אתכם סטודנטים למשפט שבשמחה פניתם למלאכה.

עם המון רצון ושמחה נרתמתם למשימה לעומק התיק ולהבנה שלמה, והתחלתם בעבודה. על כל סעיף מצאתם תשובה. ועל כל שאלה החזרתם קושיה. לא ויתרתם עד שהבנתם את עומקה של הסוגיה. טיעונים ענייניים ומדויקים כך שגם אנו היינו נפעמים.

תמיד שמחתם לעזור וגם לעודד לפי הצורך, שתזכו להצליח בכל אשר תפנו ואת המשפט העברי לחדש בהצלחה.

תודות וברכות

בסיום דו"ח סיכום זה, אנו מבקשים להודות מקרב לב להנהלת הפקולטה ולעומדים בראשה על עבודה מסורה ללא הפסקה לטובת הפקולטה ומערך הקליניקות בכלל, והקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי בפרט. בשנה זו פעלה הקליניקה במתחם מערך הקליניקות החדש, דבר שהשפיע לטובה על התמקצעות העבודה. תודה מיוחדת לדיקן הפורש, פרופ' שחר ליפשיץ, שהיה מעורב לעומק בקידומן ובפיתוחן של הקליניקות ואתו ראש מנהל הפקולטה, עו"ד מירב גבעון שהשפעתה המבורכת ניכרת בכל דבר ועניין בפקולטה. ד"ר שירי רגב-מסלם המנהלת האקדמית של מערך הקליניקות ועו"ד קרן צפריר, מנהלת המערך, מאפשרות פעילות טובה ומקצועית לכולנו. תודתנו שלוחה גם לצוות המנהלי והטכני של הפקולטה על ענפיו השונים, על הסיוע הרב והיומיומי ובמיוחד לאבשלום, עליזה, לימור וסילבי המלווים באופן שוטף את פעילות הקליניקה ומסייעים בכל הנצרך. תודות גם לשאר חברי הסגל האקדמי והמנהלי של הפקולטה על החברות והשיתוף.

המשך עבודה פורייה ומשותפת וברכת שנה טובה ומבורכת לכולנו,

ד"ר שפרה מישלוב, מנהלת

ד"ר יעקב חבה, מנחה אקדמי

הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי

